

Summary :

Ο Αντίοχος Γ΄ ο Μέγας, ηγεμόνας του βασιλείου των Σελευκιδών, έστειλε στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. δύο χιλιάδες Εβραίους της Βαβυλώνας ως κληρούχους για να εγκαταστήσουν κοινότητες στις περιοχές της Λυδίας και της Φρυγίας στη Μικρά Ασία. Μία από τις μεγαλύτερες ήταν οι Σάρδεις. Κατά τους Ρωμαϊκούς Αυτοκρατορικούς χρόνους, εβραϊκές κοινότητες είχαν εγκατασταθεί σε αρκετές πόλεις της Λυδίας και της Φρυγίας, όπως στα Θυάτειρα και την Ιεράπολη.

Date

Ελληνιστική-Ρωμαϊκή περίοδος

Geographical Location

Μικρά Ασία

1. Πρώτες εβραϊκές εγκαταστάσεις

Οι παλαιότερες σαφείς ενδείξεις για την ύπαρξη εβραϊκών κοινοτήτων στη Μικρά Ασία χρονολογούνται στον ύστερο 3ο αι. π.Χ. Εκείνη την περίοδο, ο [Αντίοχος Γ΄](#) των Σελευκιδών έστειλε ως κληρούχους 2.000 Εβραίους από τη Βαβυλώνα σε οχυρά και σε ισχυρές στρατηγικά θέσεις στη [Λυδία](#) και τη [Φρυγία](#), για να παρακολουθούν και να ελέγχουν τους ανυπότακτους υπηκόους του.¹ Ο Ιώσηπος –που αποτελεί την πηγή αυτής της πληροφορίας– δεν προσδιορίζει τις ακριβείς περιοχές όπου στάλθηκαν αυτοί οι κληρούχοι, ωστόσο μία από αυτές ήταν σαφώς οι [Σάρδεις](#), η μεγαλύτερη πόλη της Λυδίας. Στις Σάρδεις είχε το αρχηγείο του ο επαναστάτης Αχαιός ως το 214 π.Χ., όταν η πόλη υπέκυψε σε πολιορκία. Την επόμενη χρονιά ο Ζεύξις, που έλεγχε για λογαριασμό του Αντιόχου Γ΄ τις περιοχές βόρεια του Ταύρου, οργάνωσε ένα συνοικισμό και επανίδρυσε τις Σάρδεις. Οι Εβραίοι κληρούχοι συγκαταλέγονταν σίγουρα στους νέους κατοίκους.² Οι επιγραφές δείχνουν ότι κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας εβραϊκές κοινότητες είχαν εγκατασταθεί σε αρκετές άλλες πόλεις της Λυδίας, όπως τα [Θυάτειρα](#) και η Φιλαδέλφεια, καθώς και της Φρυγίας, συμπεριλαμβανομένων των πόλεων Απάμεια, Ευμένεια, [Ιεράπολη](#), Λαοδίκεια, Σεβαστή και Ακμονία. Είναι πιθανό ότι πολλές –αν όχι όλες– από αυτές τις κοινότητες δημιουργήθηκαν από τους Εβραίους εποίκους που στάλθηκαν εκεί από τον Αντίοχο Γ΄.

2. Εβραϊκές εισφορές στη Ρώμη

Κατά τη διάρκεια του 1ου αι. π.Χ., οι Εβραίοι της Ασίας έστελναν ετήσιες εισφορές στο ναό της Ιερουσαλήμ. Ο Κικέρων, στο λόγο του *Pro Flacco*, αποκαλύπτει ότι γύρω στο 62 π.Χ. αυτός ο φόρος συγκεντρωνόταν σε τέσσερις πόλεις της Ασίας, το Αδραμύτιον, την [Πέργαμο](#), τη Λαοδίκεια και την Απάμεια. Είναι αξιοσημείωτο ότι και οι τέσσερις αυτές πόλεις ήταν κέντρα των ρωμαϊκών περιφερειών στα οποία έδρευαν ορκωτά δικαστήρια και συμμετείχαν στην οργάνωση της ρωμαϊκής διοίκησης στην [επαρχία της Ασίας](#). Προφανώς, η συλλογή του εβραϊκού φόρου επιβλεπόταν από τους Ρωμαίους. Στην Απάμεια συγκεντρωνόταν κάθε χρόνο περίπου 50 κιλά χρυσού, ενώ στη Λαοδίκεια 10 κιλά. Στο Αδραμύτιον και την Πέργαμο, οι ποσότητες ήταν πολύ μικρότερες.³ Αυτό δείχνει ότι οι εβραϊκές κοινότητες στη Φρυγία ήταν σημαντικότερες από εκείνες στις βόρειες ακτές. Δυστυχώς, δε διαθέτουμε σχετικούς αριθμούς αναφορικά με τις μεγάλες εβραϊκές κοινότητες στις Σάρδεις και την [Εφεσο](#), αν και ο Ιώσηπος σημειώνει ότι και σε αυτές τις πόλεις συγκεντρωνόταν ο φόρος για το ναό της Ιερουσαλήμ.⁴ Μετά την καταστροφή του ναού το 70 μ.Χ. από το γιο του αυτοκράτορα Βεσπασιανού [Τίτο](#), αυτού του είδους η εισφορά μετατράπηκε σε φόρο για όλους τους Εβραίους, ο οποίος πληρωνόταν στο αποκαλούμενο “*fiscus Iudaicus*”, τμήμα του ρωμαϊκού ταμείου. Η συγκεκριμένη αλλαγή θα πραγματοποιήθηκε εύκολα στην επαρχία της Ασίας, αφού εκεί η συλλογή του εβραϊκού φόρου βρισκόταν εξαρχής υπό ρωμαϊκή επιτήρηση.

3. Οι παράκτιες εβραϊκές κοινότητες

Εκτός από τις εβραϊκές κοινότητες στο εσωτερικό, υπήρχαν σαφώς σημαντικές κοινότητες στις παράλιες πόλεις της Μικράς Ασίας.⁵ Κατά τον Ιώσηπο, οι Εβραίοι πολιτογραφήθηκαν στην Έφεσο την περίοδο των Διαδόχων, πιθανότατα στα χρόνια του Αντιόχου Β΄ (261-246 π.Χ.). Επίσης, οι Εβραίοι στη [Σμύρνη](#) ήταν πολυάριθμοι και με μεγάλη επιρροή. Εβραίοι κατοικούσαν και σε άλλες ιωνικές πόλεις, όπως στη [Φώκαια](#), την [Τέω](#) και τη [Μίλητο](#), στις ακτές της Καρίας στη Μύνδο, στην [Ίασο](#), την [Αλικαρνασσό](#) και την [Κνίδο](#), στο εσωτερικό της Καρίας στην [Αφροδισιάδα](#), στα Λίμυρα και στην Τλω της Λυκίας, στη [Σίδη](#) της Παμφυλίας και στην Κίλικία. Εκτός από την Ταρσό, τη γενέθλια πόλη του [Αποστόλου Παύλου](#), η παρουσία των Εβραίων βεβαιώνεται από επιγραφές του 4ου και 6ου αι. μ.Χ. στη Σελεύχεια του Καλυκάδνου και στην Κώρυκο. Εβραίοι καταγράφονται επίσης στη Βιθυνία, τον Πόντο και τη Γαλατία. Οι *Πράξεις των Αποστόλων* αναφέρονται σε εβραϊκές κοινότητες σε πόλεις της νότιας Γαλατίας: στην [Αντιόχεια](#) Πισιδίας, το Ικόνιον και τη Δέρβη. Οι περισσότερες από τις επιγραφές που αναφέρονται σε Εβραίους χρονολογούνται στο 2ο και 3ο αιώνα ή στην Ύστερη Αρχαιότητα. Είναι όμως πιθανό οι πρώτες εγκαταστάσεις να ήταν πολύ αρχαιότερες.⁶

Οι Εβραίοι έχαιραν ιδιαίτερων προνομίων στις πόλεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Στην Έφεσο, μία σειρά από διατάγματα και άλλες αποφάσεις Ρωμαίων διοικητών περίπου από το 50 π.Χ. ως την εποχή του Αυγούστου απάλλασαν τους ντόπιους Εβραίους από τη ρωμαϊκή στρατιωτική θητεία και τους επέτρεπαν να ασκούν τα θρησκευτικά τους δικαιώματα χωρίς παρεμβάσεις. Προστάτευαν επίσης το δικαίωμά τους να στέλνουν το φόρο για το ναό στην Ιερουσαλήμ. Κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης στην Έφεσο, το 13 π.Χ., ο Ηρώδης ο Μέγας και ο φίλος του Μάρκος Αγρίππας υποστήριξαν τα δικαιώματα των Εβραίων της πόλης.⁷ Ο Ρωμαίος ταμίας (quaestor) Λ. Αντώνιος με επιστολή του προς τους αξιωματούχους στις Σάρδεις παραχωρούσε στους Εβραίους την άδεια να εγκαταστήσουν το δικό τους δικαστήριο για τις υποθέσεις της εβραϊκής κοινότητας. Μεταγενέστερα έγγραφα βεβαιώνουν ότι ανάλογη προστασία και σχετικά προνόμια είχαν δοθεί και στους Εβραίους της Εφέσου.⁸

4. Πηγές για τις εβραϊκές κοινότητες

Λεπτομερή στοιχεία για τις εβραϊκές κοινότητες της Ρωμαϊκής και Υστερορωμαϊκής περιόδου έρχονται από αρκετές πόλεις του εσωτερικού της επαρχίας. Στην Ακμονία της Φρυγίας, την εποχή του αυτοκράτορα Νέρωνα, χτίστηκε μία συναγωγή με χρήματα που διέθεσε η Ιουλία Σεβήρα. Παντρεμένη με Ρωμαίο συγκλητικό και διακεκριμένο μέλος της αριστοκρατίας της πόλης, συνδεόταν με τις βασιλικές οικογένειες της [Γαλατίας](#). Η ίδια δεν ήταν Ιουδαία, αλλά ενδιαφερόταν για την εβραϊκή λατρεία και θρησκεία και πρέπει να θεωρηθεί μία εκ των «θεοσεβών». Οι τελευταίοι δεν ήταν Εβραίοι, αλλά είχαν φιλική διάθεση προς αυτούς και παρευρίσκονταν στις τελετές στις συναγωγές. Αρκετές επιτάφιας επιγραφές του 3ου αι. μ.Χ. δείχνουν ότι οι Εβραίοι αποτελούσαν ουσιαστικό τμήμα της τάξης που διοικούσε την πόλη και κατείχαν αξιώματα, αν και επικαλούνταν εβραϊκές κατάρτες από τον εβραϊκό νόμο (Torah) για να προστατεύσουν τους τάφους τους. Είναι φανερό ότι είχαν αφομοιωθεί στη μη εβραϊκή κοινότητα. Χρησιμοποιούσαν την ελληνική γλώσσα και γνώριζαν τις Γραφές τους στη *Μετάφραση των Εβδομήκοντα* και όχι στα εβραϊκά.⁹ Στη Μικρά Ασία εβραϊκές επιγραφές έχουν βρεθεί μόνο στην Ακμονία, τη Σμύρνη και τις Σάρδεις. Όλες χρονολογούνται στην Ύστερη Αρχαιότητα, όταν η γλώσσα των Εβραίων ανανεώθηκε, καθώς οι τελευταίοι διεκδικούσαν την ταυτότητά τους απέναντι στους χριστιανούς.¹⁰

Οι *Πράξεις των Αποστόλων* είναι η πιο σημαντική πηγή για τις εβραϊκές κοινότητες στη Μικρά Ασία στα μέσα του 1ου αιώνα. Στην Αντιόχεια της Πισιδίας, οι ηγέτες της ντόπιας εβραϊκής κοινότητας θορυβήθηκαν από το ριζοσπαστικό ευαγγελικό μήνυμα του Αποστόλου Παύλου και στράφηκαν στους διακεκριμένους άνδρες και στις ευσεβείς και πλούσιες γυναίκες της κοινότητας για υποστήριξη ενάντια στο νεοφερμένο. Η Αντιόχεια της Πισιδίας ήταν ρωμαϊκή αποικία. Μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ορισμένοι από τους διαπρεπείς Ρωμαίους εποίκους έβλεπαν με συμπάθεια τους Εβραίους και δεν αποκλείεται να είχαν πάρει μέρος σε κάποιες από τις θρησκευτικές τους τελετές, όπως η Ιουλία Σεβήρα στην Ακμονία.

Στην Απάμεια η σημασία της εβραϊκής κοινότητας φαίνεται στα νομίσματα της πόλης που κόπηκαν την περίοδο 200-250 μ.Χ. και στα οποία εικονογραφείται η ιστορία της Κιβωτού του Νώε και της πλημμύρας.¹¹ Μία εβραϊκή ταφόπετρα από την περιοχή μαρτυρεί ότι ο νεκρός που θάφτηκε εκεί υπάκουε στο νόμο του Μωυσή.¹² Επιγραφές από τη γειτονική πόλη της Ευμένειας αναφέρονται στη λατρεία των αγγέλων, χαρακτηριστικό στοιχείο του ιουδαϊσμού στη Μικρά Ασία.¹³ Επιπλέον,

φανερώνουν ότι υπήρχαν στενοί δεσμοί μεταξύ της χριστιανικής και της εβραϊκής κοινότητας της περιοχής κατά τη διάρκεια του 3ου αιώνα. Στα μέσα του 4ου αιώνα, το συμβούλιο της εκκλησίας που οργανώθηκε στη Λαοδίκεια αναθεμάτισε τους αιρετικούς χριστιανούς που ακολουθούσαν τον εβραϊκό τρόπο ζωής.¹⁴ Από την άλλη πλευρά, το 250 στη Σμύρνη οι Εβραίοι της πόλης στη γιορτή του Πουρίμ ενώθηκαν με ειδωλολάτρες που λάτρευαν το Διόνυσο και επιτέθηκαν στο χριστιανό επίσκοπο Πιόνιο βρίζοντάς τον, κατά τη διάρκεια της σύλληψης και της εκτέλεσής του από το Ρωμαίο ανθύπατο (proconsul).¹⁵ Έτσι, οι σχέσεις μεταξύ των εβραϊκών, χριστιανικών και ειδωλολατρικών ομάδων πριν από τον 4ο αιώνα ήταν ρευστές και εξαρτιόνταν από τις συνθήκες στην κάθε περιοχή.

Ορισμένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία για τους Εβραίους στη Μικρά Ασία χρονολογούνται στον 4ο και 5ο αιώνα. Οι ανασκαφές στις Σάρδεις έδειξαν ότι μία πτέρυγα του γυμνασίου της πόλης είχε μετατραπεί σε βασιλική για την εβραϊκή λατρεία, δημιουργώντας μία από τις μεγαλύτερες συναγωγές, γνωστή από την Αρχαιότητα, με χωρητικότητα περίπου 1.000 ατόμων. Το εσωτερικό ήταν περίτεχνα διακοσμημένο με μαρμάρινη επένδυση και μωσαϊκά πατώματα που είχαν πληρωθεί από πιστούς, Εβραίους και τους λεγόμενους θεοσεβείς. Υπάρχουν στοιχεία για αρκετές οικοδομικές φάσεις στη συναγωγή των Σάρδεων, η οποία αρχικά χρονολογούνταν από τους ανασκαφείς στην περίοδο μεταξύ του ύστερου 2ου και του 4ου αιώνα.¹⁶ Πιο πρόσφατες όμως έρευνες δείχνουν ότι η πτέρυγα του γυμνασίου μετατράπηκε για να λειτουργήσει ως συναγωγή τον 4ο αιώνα.

Η πλέον σημαντική εβραϊκή επιγραφή, μέχρι στιγμής, από τη Μικρά Ασία έχει βρεθεί στην Αφροδισιάδα της Καρίας.¹⁷ Δύο κείμενα που συνδέονται μεταξύ τους έχουν χαραχτεί σε μία ψηλή μαρμάρινη πλάκα, η οποία λειτουργούσε ως παραστάδα πόρτας εισόδου σε κτήριο. Η επιγραφή είναι δύσκολο να ερμηνευτεί, μία παλαιότερη ωστόσο φαίνεται ότι ήταν αναθηματική ενός μνημείου που κατασκευάστηκε από «τα μέλη της δεκανίας των μαθητών του νόμου, που ήταν γνωστοί και ως εκείνοι που αδιάκοπα δοξολογούν το Θεό», μία εκλεκτή ομάδα από μέλη της κοινότητας που ψέλνουν τους επαίνους των νεκρών. Το δεύτερο κείμενο, που είναι και μεγαλύτερο, αποτελείται από έναν κατάλογο ονομάτων, πιθανότατα εκείνων που συμμετείχαν στα έξοδα του κτηρίου. Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο που αφορά και τους δύο καταλόγους είναι ότι περιέχουν και Εβραίους (Ιουδαίους) αλλά και θεοσεβείς – τις ίδιες κατηγορίες που βρέθηκαν και στη συναγωγή στις Σάρδεις και ολοφάνερα διακρίνονται στις δύο ομάδες. Οι θεοσεβείς σχετίζονται επίσης, ήδη από τον 1ο αιώνα, με τους Εβραίους στη Συρία, τη Μικρά Ασία, τη Μαύρη θάλασσα και τις περιοχές του Αιγαίου. Είναι επομένως φανερό ότι οι Εβραίοι προσέλκυσαν αρκετούς μη Ιουδαίους πιστούς στις συναγωγές τους και υπήρξαν σημαντικά κοινά σημεία ανάμεσα στις εβραϊκές και στις μη ιουδαϊκές θρησκευτικές δοξασίες. Η επιγραφή από την Αφροδισιάδα προσφέρει ένα σύνολο 90 Εβραίων και 65 «θεοσεβών» με τα ονόματά τους, συχνά και το επάγγελμά τους. Λόγω αυτού, πρόκειται για την πλέον σαφή τεκμηριωμένη πηγή αναφορικά με την κοινωνική σύνθεση μίας εβραϊκής κοινότητας στη Μικρά Ασία. Η χρονολόγηση των κειμένων είναι αμφιλεγόμενη, αλλά ισχυρά επιχειρήματα υιοθετούν τον 4ο ή 5ο αιώνα αντί για το 2ο ή 3ο αιώνα.¹⁸

1. Josephus, *AJ* 12.147-153.

2. Gauthier, P., *Nouvelles inscriptions de Sardes II* (Paris 1989), σελ. 13-45.

3. Cicero, *Pro Flacco* 68-69.

4. Josephus, *AJ* 17.162-172.

5. Schürer, E., *The History of the Jewish people in the Age of Jesus Christ (175 BC-AD 135)*, τόμ. III.1 (αγγλική έκδοση αναθεωρημένη και δημοσιευμένη από Vermes, G. – Millar, F. – Goodman, M., Edinburgh 1986), σελ. 17-36.

6. Ameling, W., “Die jüdischen Gemeinden im antiken Kleinasien”, στο Jütte, R. – Kustermann, A.P. (επιμ.), *Jüdischen Gemeinden und Organisationsformen von der Antike bis zur Gegenwart* (1996), σελ. 29-55.

7. Josephus, *AJ* 14.223-230, 234, 239-240, 262-264 και 16.167-168, 172-173.
8. Josephus, *AJ* 14.235, 259-261 και 16.171.
9. Mitchell, S., *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor II* (Oxford 1993), σελ. 35.
10. Ακμονία: MAMA VI.334· Σάοδεις: Trebilco, P.R., *Jewish Communities in Asia Minor* (Cambridge 1991), σελ. 44.
11. Schürer, E., *The History of the Jewish people in the Age of Jesus Christ (175 BC-AD 135)*, τόμ. III.1 (αγγλ. έκδοση αναθεωρημένη και δημοσιευμένη από Vermes, G. – Millar, F. – Goodman, M., Edinburgh 1986), σελ. 28-30.
12. Ακμονία: MAMA VI.231.
13. Robert, L., *Hellenica* 11/12 (Paris 1960), σελ. 429-435· Sheppard, A.R.R., "Pagan cults of angels in Roman Asia Minor", *Talanta* 12/13 (1980-1981), σελ. 77-100· Mitchell, S., "The cult of theos hypsistos between pagans, Jews, and Christians", στο Athanassiadi, P. – Frede, M. (επιμ.), *Pagan Monotheism in Late Antiquity* (Oxford 1999), σελ. 102-104.
14. Mitchell, S., *Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor II* (Oxford 1993), σελ. 35, σημ. 201.
15. Musurillo, H. (επιμ.), *Acts of the Christian Martyrs: Life of Pionius* (Oxford 1972)· Lane Fox, R., *Pagans and Christians* (London 1985).
16. Hanfmann, G.M.A., *Sardis from Prehistoric to Roman Times* (Harvard 1983)· Trebilco, P., *Jewish Communities in Asia Minor* (Cambridge 1991), σελ. 40-54.
17. Reynolds, J. – Tannenbaum, R., *Jews and Godfearers at Aphrodisias* (Cambridge Philological Society Supplementary 12, 1987).
18. Williams, M., "The Jews and God-Fearers inscription from Aphrodisias – a case of patriarchal interference in early 3rd century Caria?", *Historia* 41 (1992), σελ. 297-310.

Bibliography :

	Ameling W. , "Die jüdischen Gemeinden im antiken Kleinasien", Jütte, R. – Kustermann, A.P. (eds.), <i>Jüdische Gemeinden und Organisationsformen von der Antike bis zur Gegenwart</i> , 1996, 29-55
	Reynolds J., Tannenbaum R. , <i>Jews and Godfearers at Aphrodisias</i> , Cambridge 1987, Cambridge Philological Society Supplement 12
	Schürer E. , <i>The History of the Jewish people in the Age of Jesus Christ (175BC – AD 135)</i> . (English ed. revised and edited by G. Vermes, F. Millar and M. Goodman vol. III.1), Edinburgh 1973-1987
	Trebilco P.R. , <i>Jewish Communities in Asia Minor</i> , Cambridge 1991, Society for New Testament Studies 69
	Applebaum S. , <i>Judaea in Hellenistic and Roman Times. Historical and Archaeological Essays</i> , Leiden 1989

Webliography :

	God-Fearer Inscription http://holylandphotos.org/browse.asp?s=1,3,7,23,115&img=TWCSML06
--	---

Sources

Φλάβιος Ιώσηπος, *Ιουδαϊκός πόλεμος*

Φλάβιος Ιώσηπος, *Η Ιουδαϊκή Αρχαιολογία*

Φλάβιος Ιώσηπος, *Βίος & Κατά Απίωνος*